

ANNA ZELMA

WSPÓŁCZESNA SZKOŁA
JAKO MIEJSCE WYCHOWANIA MŁODZIEŻY
DO ODPOWIEDZIALNEGO RODZICIELSTWA

Obecnie prowadzone są liczne debaty na temat polskiej szkoły¹. Koncentrują się one wokół aktualnego stanu edukacji, poziomu nauczania i wychowania oraz zmian, które należałoby wprowadzić w środowisku szkolnym. Najczęściej zwraca się uwagę na pracę nauczycieli szkół publicznych i niepublicznych, podstawę programową kształcenia ogólnego, programy i podręczniki, współpracę rodziców ze szkołą oraz funkcjonowanie poszczególnych typów szkół np. podstawowych, gimnazjów, ponadgimnazjalnych². Niewątpliwie prowadzone debaty na temat «dobrej zmiany w edukacji»³ mają istotne znaczenie społeczne. I chociaż uwzględnia się

¹ Zob. np. *Szkoła w integralnym rozwoju ucznia i nauczyciela: stan faktyczny i postulowany*. Red. R. Skrzyniarz, A. Lendzion, K. Braun. Lublin 2012; *Szkoła wobec wymagań państwa: poradnik dla jednostek samorządu terytorialnego (organów prowadzących)*. Red. A. Goćłowska. Warszawa 2015.

² Zob. np. *tamże*; DEPARTAMENT INFORMACJI I PROMOCJI. MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ. Dostępny w internecie: <https://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/uczen-rodzic-nauczyciel-rusza-ogolnopolska-debata-o-systemie-oswiaty.html> [dostęp: 3.02.2016].

³ Termin ten wiąże się wprost ze zmianami zapowiadanymi w kampanii wyborczej prowadzonej jesienią 2015 r. przez Prawo i Sprawiedliwość. Obecnie często posługuje się nim Anna Zalewska – minister edukacji narodowej w rządzie Beaty Szydło. Jest to słowo kluczowe określające podstawowy obszar działań obecnego rządu w zakresie systemu edukacji w Polsce. Świadczą o tym konkretne inicjatywy, takie jak np. ogłoszenie pod koniec stycznia 2016 r. harmonogramu konsultacji społecznych w sprawie zmian w systemie oświaty. Powołano też grupę Ekspertów Dobrych Zmian w Edukacji, która składa się z teoretyków i praktyków. Do ich zadań należy m.in. udział

w nich dobro uczniów, to jednak propozycje zmian budzą kontrowersje w różnych środowiskach. Pośród licznych debat na temat «dobrej zmiany w edukacji» wprost nie mówi się o wychowaniu do odpowiedzialnego rodzicielstwa. Kwestia ta zostaje wpisana w założenia programowe wychowania do życia w rodzinie. Należy ją potraktować jako aktualne wyzwanie, które zasługuje na uwagę w debatach społecznych dotyczących edukacji w polskiej szkole. Stąd też w poniższych analizach podjęta zostanie próba ukazania roli, jaką współczesna polska szkoła może i powinna spełniać w wychowaniu młodzieży do odpowiedzialnego rodzicielstwa. Wymaga to najpierw przypomnienia – w dużym skrócie – czym jest odpowiedzialne rodzicielstwo, a następnie opisanie głównych celów i zadań edukacyjnych współczesnej szkoły w Polsce. Zagadnienia te zostaną zaprezentowane w powiązaniu z najważniejszymi planowanymi zmianami edukacyjnymi, które mają istotne znaczenie dla działalności wychowawczej współczesnej szkoły. W tym kontekście wskaże się na wyzwania edukacyjne w zakresie wychowania młodzieży do odpowiedzialnego rodzicielstwa.

1. CZYM JEST ODPOWIEDZIALNE RODZICIELSTWO?

Termin «odpowiedzialne rodzicielstwo» wprost wiąże się z etyką małżeńską i przekazywaniem życia. W szerszym znaczeniu termin «odpowiedzialne rodzicielstwo» wiąże się wprost ze „[...] współdziałaniem [małżonków – A. Z.] z miłością Stwórcy i Zbawcy”⁴ w przekazywaniu życia oraz wychowaniu potomstwa. „Małżonkowie są współpracownikami miłości Boga Stwórcy”⁵. Do ich zadań należy m.in.

w debatach i konsultacjach społecznych dotyczących polskiej szkoły oraz w pracach grup przedmiotowych zajmujących się zmianą podstawy programowej i programów nauczania. Zob. więcej o tym np. w: DEPARTAMENT INFORMACJI I PROMOCJI. MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ. *Edukacja '2016 – co nowego w oświacie*. Dostępny w internecie: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ebMY840FFXQJ:https://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/edukacja-2016-co-nowego-w-oswiacie.html+%cd=1&hl=pl&ct=clnk&gl=pl> [dostęp: 1.02.2016]; *MEN zaprasza do grupy Ekspertów Dobrych Zmian w Edukacji*. Dostępny w internecie: <https://men.gov.pl/ministerstwo/informacje/men-zaprasza-do-grupy-ekspertow-dobrych-zmian-w-edukacji.html> [dostęp: 1.02.2016]; M. PABIS. *O dobre zmiany w edukacji*. Dostępny w internecie: <http://www.naszdziennik.pl/polska-kraj/151063,o-dobre-zmiany-w-edukacji.html> [dostęp: 1.02.2016].

⁴ SOBÓR WATYKAŃSKI II. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (7.12.1965) [dalej: KDK]. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*. Poznań 2002 (50).

⁵ *Tamże*; zob. KONGREGACJA NAUKI WIARY. *Instrukcja o szacunku dla rodzącego się życia ludzkiego i o godności jego przekazywania Donum vitae* (22.02.1987). W: *W trosce o życie. Wybrane dokumenty Stolicy Apostolskiej*. Tarnów 1998 s. 360-385.

[...] pielęgnowanie miłości prawdziwej małżeńskiej⁶ [oraz] [...] mężne współdziałanie z miłością Stwórcy i Zbawcy, który poprzez nich coraz bardziej powiększa i wzbogaca swoją rodzinę⁷.

Wypełniając tę powinność, małżonkowie mają

[...] wspólnym zmysłem i wysiłkiem, wyrabiać sobie własny osąd, dążąc zarówno do swojego własnego dobra, jak i dobra dzieci, czy to już narodzonych, czy też oczekiwanych w przyszłości, uwzględniając warunki czasowe i okoliczności życiowe, tak materialne, jak i duchowe⁸ [oraz] [...] dobro wspólnoty rodzinnej, społeczeństwa doczesnego i samego Kościoła⁹.

Tak rozumiane odpowiedzialne rodzicielstwo wynika z istoty powołania do życia w małżeństwie. Wymaga od małżonków kierowania się sumieniem zgodnym z prawem Bożym oraz posłuszeństwa Nauczycielskiemu Urzędowi Kościoła, który autentycznie interpretuje prawo Boskie¹⁰. Stąd też przyjmuje się, że w szerszym znaczeniu termin «odpowiedzialne rodzicielstwo» określa proces poczęcia, zrodzenia i wychowywania potomstwa. Takie określenie wymaga uzupełnienia o węższe znaczenie. Zgodnie z nim termin «odpowiedzialne rodzicielstwo» wiąże się z podejmowaniem przez małżonków decyzji o poczęciu i urodzeniu potomstwa¹¹. Kościół nieustannie przypomina, że odpowiedzialne rodzicielstwo polega zarówno na wielkodusznej decyzji małżonków dotyczącej przyjęcia, zrodzenia i wychowania większej liczby dzieci, jak i na postanowieniu okresowym lub na czas nieograniczony rezygnacji ze współżycia, z uwagi na poważne racje (np. duchowe, materialne, społeczne, zdrowotne) związane z unikaniem poczęcia nowego życia¹². Nie można zatem odpowiedzialnego rodzicielstwa utożsamiać z regulacją urodzeń czy też z tzw. świadomym macierzyństwem.

Dla właściwego rozumienia odpowiedzialnego rodzicielstwa ważne wydaje się nauczanie papieży: Pawła VI i Jana Pawła II. W encyklice *Humanae Vitae* Ojciec Święty Paweł VI, analizując miłość małżeńską, przypomina, że przekazywanie

⁶ KDK 50.

⁷ *Tamże*.

⁸ *Tamże*.

⁹ *Tamże*.

¹⁰ *Tamże*.

¹¹ Zob. więcej o tym np. w: W. JANKOWSKI. *Odpowiedzialne rodzicielstwo*. W: *Słownik małżeństwa i rodziny*. Red. E. Ozorowski. Warszawa – Łomianki 1999 s. 313-314.

¹² PAWEŁ VI. *Encyklika Humanae vitae o zasadach moralnych w dziedzinie przekazywania życia ludzkiego* (25.07.1968) [dalej: HV] (1). W: PAWEŁ VI. *Encyklika Humanae vitae oraz komentarz teologów moralistów środowiska krakowskiego pod kierunkiem Karola kardynała Wojtyły*. Przedruk z: „Notificaciones e curia Metropolitana Cracoviensi” 1969 nr 1-4 s. 71-105, dostępny w internecie: <http://www.kodr.pl/upload/file/PDF/Pawe%C5%82%20VI%20Humanae%20vitae.pdf>, [dostęp: 1.02.2016] s. 1-59.

życia ludzkiego jest „bardzo doniosłym”¹³ i „bardzo wzniosłym”¹⁴ zadaniem. Realizując to zadanie „[...] małżonkowie stają się wolnymi i odpowiedzialnymi współpracownikami Boga – Stwórcy”¹⁵. Są też zobowiązani do współpracy z Bogiem w dziele wychowania potomstwa¹⁶. Odpowiedzialne rodzicielstwo – jak zauważa papież Paweł VI – polega zatem na rozpoznaniu i podjęciu przez małżonków powołania do przekazywania życia i wychowania dzieci ze świadomością odpowiedzialności przed Bogiem¹⁷. Realizują je

[...] ci małżonkowie, [...] którzy kierując się roztropnym namysłem i wielko-
duszością, decydują się na przyjęcie liczniejszego potomstwa¹⁸.

Stąd też termin «odpowiedzialne rodzicielstwo» odnosi się nie tylko do sytuacji, w której małżonkowie powstrzymują się od przekazywania życia w określonym położeniu życiowym (np. materialnym, społecznym, psychologicznym, zdrowotnym), ale także do odważnego podjęcia trudu zrodzenia i wychowania dzieci¹⁹. Co więcej, ściśle wiąże się z przestrzeganiem etycznych norm odpowiedzialnego rodzicielstwa²⁰, do których zalicza się m.in. rozpoznanie „[...] prawdziwych wartości życia i rodziny”²¹, wolny wybór dobra, „[...] uznanie swych obowiązków wobec Boga, wobec siebie samych, rodziny, społeczeństwa”²², znajomość procesów biologicznych w ciele człowieka, poszanowanie ludzkiej godności oraz rozumne i wolne kierowanie popędami²³. Wymaga to m.in. „[...] należytego zachowania porządku rzeczy i hierarchii wartości”²⁴, „[...] opanowania wrodzonych popędów i uczuć przez rozum i wolę”²⁵, ascezy, świadomości zależności do Boga

[...] podporządkowania swego postępowania zamysłowi Boga wyrażonemu w strukturze małżeństwa i jego aktów, zmysłowi, który jest głoszony w nauczaniu Kościoła²⁶.

¹³ HV 1; więcej na temat tej problematyki można znaleźć np. w: M. POKRYWKA. *Odpowiedzialne rodzicielstwo w świetle Humanae vitae*. „Teologia i Moralność” 3:2008 s. 115-125.

¹⁴ HV 12.

¹⁵ *Tamże*; zob. *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań 2002 (2366-2367).

¹⁶ HV 8.

¹⁷ HV 12-13; zob. KDK 50.

¹⁸ HV 10.

¹⁹ Zob. więcej o tym np. w: JANKOWSKI. *Odpowiedzialne rodzicielstwo* s. 313-314; K. KOSMAŁA, H. KRZYSTECZKO. *Odpowiedzialne rodzicielstwo*. Katowice 1996.

²⁰ PAWEŁ VI. *Encyklika Humanae vitae oraz komentarz teologów* s. 15 i nn.

²¹ HV 21.

²² HV 10.

²³ HV 9, 10, 21.

²⁴ HV 10.

²⁵ *Tamże*.

²⁶ *Tamże*; zob. więcej o tej problematyce np. w: M. KRÓLCZYK. *Problematyka kryzysu czy-
stości seksualnej i sposoby jej przezwyciężania*. Kraków 2008 s. 213-224; R. KUCZER. *Miłość –*

Biorąc powyższe pod uwagę, papież Jan Paweł II w *Liście do rodzin Gratissimum sane* wyraźnie zaznacza, że odpowiedzialne rodzicielstwo

[...] dotyczy bezpośrednio i wprost tego momentu, w którym mężczyzna i kobieta, łącząc się z sobą jako jedno ciało, mogą stać się rodzicami. Moment ten ma szczególną wartość dla ich więzi międzyosobowej. Równocześnie niesie on z sobą możliwość rodzicielską. Jest to ten moment, w którym oboje mogą stać się rodzicami – ojcem i matką – przekazując życie nowej ludzkiej istocie²⁷.

Tak rozumiane odpowiedzialne rodzicielstwo wyraża postawę szacunku wobec każdego poczętego życia. Wymaga odpowiednich sprawności moralnych, które człowiek – we współpracy z łaską Bożą – zdobywa na poszczególnych etapach rozwoju i doskonali w życiu dorosłym.

Małżonkowie uczą się, czym jest odpowiedzialne rodzicielstwo z własnego doświadczenia, a równocześnie z doświadczenia innych małżeństw żyjących w podobnych warunkach, co czyni ich także bardziej otwartymi na sugestie nauk. W pewnym sensie jest więc tak, że «uczeni» uczą się «od małżonków», aby z kolei w sposób bardziej kompetentny uczyć ich, czym jest odpowiedzialne rodzicielstwo oraz jak je wprowadzać w życie²⁸.

Można zatem w sposób syntetyczny określić odpowiedzialne rodzicielstwo jako dar i zadanie, które wymaga współpracy z łaską Bożą w służbie życiu²⁹. Objawia się ono we wzajemnym, całkowitym darze osób. Świadczy o wielkoduszości, poszanowaniu każdego życia poczętego i otwarciu na współpracę z Bogiem w zrodzeniu i wychowaniu potomstwa³⁰. Taka postawa kształtuje się w procesie wychowania i samowychowania realizowanego w różnych środowiskach, a zwłaszcza w rodzinie, szkole i Kościele.

2. CELE I ZADANIA EDUKACYJNE SZKOŁY – OD STANU AKTUALNEGO W KIERUNKU «DOBRYCH ZMIAN»

Współcześnie szkołę traktuje się przede wszystkim jako środowisko nauczania, w którym ważne miejsce zajmuje realizacja celów oraz zadań dydaktycznych,

odpowiedzialność – rodzicielstwo: profetyczny wymiar encykliki Pawła VI Humanae vitae. „Teologia i Moralność” 3:2008 s. 29-44.

²⁷ JAN PAWEŁ II. *List do rodzin z okazji Roku Rodziny 1994* (2.02.1994). W: *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego o małżeństwie i rodzinie*. T. 2. Red. K. Lubowicki. Kraków 1999 (12).

²⁸ *Tamże*.

²⁹ JAN PAWEŁ II. *Encyklika o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego Evangelium vitae* (25.03.1995). W: *W trosce o życie* (13, 97).

³⁰ Szerzej o tym np. JAN PAWEŁ II. *Adhortacja apostolska o zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym Familiaris consortio* (22.11.1981). W: *Posoborowe dokumenty Kościoła katolickiego* t. 1 (28-30, 37-38).

określonych w *Ustawie o systemie oświaty*³¹. Stąd w praktyce edukacyjnej aktywność nauczycieli wiąże się głównie z umożliwianiem uczniom zdobywania wiedzy i umiejętności niezbędnych do uzyskania wysokiej punktacji na sprawdzianie szóstoklasisty oraz egzaminach gimnazjalnych i maturalnych, jak również w konkursach i olimpiadach przedmiotowych. Postulowane w prawie oświatowym wspieranie uczniów we wszechstronnym rozwoju osobowości zostaje ograniczone do rozwijania sfery poznawczej. Koncentruje się bowiem wokół kształcenia, a zwłaszcza podnoszenia poziomu wiedzy i umiejętności. Nauczyciele są rozliczani z realizacji podstawy programowej i programu nauczania oraz z poziomu przygotowania uczniów do sprawdzianów i egzaminów zewnętrznych³².

Szkoła – jak trafnie zauważył Ryszard Legutko – uczy pod rozwiązywanie testów; kto lepiej je rozwiązuje, ten lepiej zdaje i ma większe szanse dostać się na studia. [...] Mimo rosnącej umiejętności rozwiązywania testów uczniowie są coraz gorzej wykształceni i dramatycznie gorzej wychowani. [...] Żeby zdać maturę, nie trzeba wcale znać literatury polskiej, historii, a nawet posiadać orientacji w [...] polskim kodzie kulturowym³³.

Sytuacja ta wymaga zmiany, a zwłaszcza wypracowania i wdrażania takiego modelu edukacji, w którym uwidoczni się troska o rzetelny, wszechstronny rozwój człowieka nie tylko w sferze intelektualnej i emocjonalnej, ale także społecznej i moralnej. Słusznie zatem coraz częściej wyżej wymienione kwestie są przedmiotem debat prowadzonych w gronie ekspertów, nauczycieli i rodziców.

Rozwijanie indywidualnych zainteresowań, wzbudzanie motywacji wewnętrznej do nauki, doskonalenie predyspozycji psychofizycznych oraz nabywanie umiejętności potrzebnych do życia w społeczeństwie niejednokrotnie jest przez nauczycieli marginalizowane³⁴. Część z tych obszarów pracy szkoły realizowana jest „przy okazji” innych działań edukacyjnych, a „[...] część w sposób ściśle zaplanowany, skoordynowany”³⁵ (np. w ramach planowania i wdrażania programu wychowawczego szkoły)³⁶. Stąd też określone w *Ustawie o systemie oświaty*³⁷ cele i zadania wychowawcze i opiekuńcze nie znajdują należytego miejsca w aktywności

³¹ *Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty*. Dz.U. z 2015 r. poz. 357, 1045, 1240, 1418, 1607 i 1629, 1640, 2156 oraz Dz.U. z 2016 r. poz. 35, 64 i 195.

³² W. WALC. *Opiekuńczo-wychowawcza funkcja polskiej szkoły*. W: *Wychowawcza rola szkoły*. Red. J. Kirenka, T. Zubrzycka-Maciąg, D. Wosik-Kawali. Lublin 2012 s. 23.

³³ R. LEGUTKO. *Wychowania w szkole już nie ma*. Dostępny w internecie: <http://wiadomosci.onet.pl/kraj/legutko-wychowania-w-szkole-juz-nie-ma/lt735> [dostęp: 3.02.2016] s. 1.

³⁴ Zob. więcej o tym np. M. SIATKOWSKA, D. KOZŁOWSKA, A. BARANOWSKA. *Nauczyciel: pomocnik czy wróg? Postrzeganie nauczycieli przez uczniów w różnych typach szkół: raporty z badań*. „Kultura i Edukacja” 2007 nr 2 s. 100-111; WALC. *Opiekuńczo-wychowawcza funkcja* s. 23 n.

³⁵ WALC. *Opiekuńczo-wychowawcza funkcja* s. 23.

³⁶ *Tamże*.

³⁷ *Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty*. Dz.U. z 2015 r. poz. 357, 1045, 1240, 1418, 1607 i 1629, 1640, 2156 oraz Dz.U. z 2016 r. poz. 35, 64 i 195.

zawodowej nauczycieli. Trudno znaleźć racjonalne uzasadnienie na pomniejszenie wartości edukacyjnej wyżej wymienionych działań wychowawczych. Co więcej, w praktyce niemożliwy wydaje się efektywny przekaz wiedzy humanistycznej i matematyczno-przyrodniczej oraz rozwój zainteresowań i wielorakich umiejętności bez odpowiedniego środowiska wychowawczego i zaspokojenia potrzeb opiekuńczych. Tylko uczniowie, którzy doświadczają poczucia bezpieczeństwa, akceptacji, życzliwości, uznania, afiliacji, samorealizacji, sensu życia oraz mają zaspokojone potrzeby biologiczne i higieniczne, mogą aktywnie uczestniczyć w procesie nauczania-uczenia się³⁸. Również ukazywanie uczniom zagrożeń społecznych oraz kształtowanie sumienia, poczucia odpowiedzialności, otwartości na innych ludzi, życzliwości i sprawiedliwości wymaga dowartościowania działalności wychowawczej w pracy współczesnej szkoły³⁹. W tym kontekście niezwykle istotne jest wspomaganie dzieci i młodzieży w rozwoju wrażliwości na krzywdę innych osób, rozwijanie umiejętności odróżnienia dobra od zła, prawdy od fałszu i uzdalnianie do postępowania zgodnie z uniwersalnymi wartościami. Sama wiedza o niesprawiedliwości społecznej nie wystarczy. Potrzebne są odpowiednie działania opiekuńczo-wychowawcze, w toku których uczniowie mają wiele sposobności do obserwacji zaangażowania nauczycieli, doświadczania, na czym polega autentyczna praca dydaktyczna, wychowawcza i opiekuńcza w szkole oraz bezpośredniego udziału w inicjatywach związanych z pomaganiem innym, wspieraniem osób starszych i poszanowaniem uniwersalnych wartości⁴⁰. W ten sposób szkoła przyczynia się do kształtowania wrażliwości uczniów na krzywdę innych, motywuje do aktywności społecznej, uczy budowania więzi międzyludzkich, wdraża do dyscypliny i szacunku dla pracy. Działaniom tym winna towarzyszyć troska wszystkich nauczycieli o pogłębianie miłości i szacunku do ojczyzny⁴¹. Stąd też słusznie w debatach dotyczących dobrych zmian w edukacji zwraca się uwagę na przywrócenie należytego miejsca zajęciom z historii i wiedzy o społeczeństwie⁴². Właściwie przekazywane wiadomości historyczne, a zwłaszcza ukazywanie wartości dziedzictwa narodowego i regionalnego, oraz umożliwianie uczniom udziału w szkolnych uroczystościach patriotycznych, wycieczkach dydaktycznych, olimpiadach, konkursach, wieczorach poezji, inscenizacjach, przyczyni się do rozwoju

³⁸ Zob. szerzej o tym np. w: K. WASZYŃSKA, A. WOŹNIAK. *Spółeczny kontekst zawodu nauczyciela. Analiza zasobów i trudności*. W: *Obraz szkoły i nauczyciela. Egzemplifikacje teoretyczne i empiryczne*. Red. E. Murawska. Kraków 2010 s. 35-44.

³⁹ *Tamże* s. 37-38.

⁴⁰ *Tamże*.

⁴¹ *Ustawa z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty*. Dz.U. z 2015 r. poz. 357, 1045, 1240, 1418, 1607 i 1629, 1640, 2156.

⁴² Zob. np. <http://wpolityce.pl/polityka/267777-sellin-powinnismy-przywrocic-nauczanie-historii-w-polskich-szkolach-na-kazdym-poziomie-az-do-matury> [dostęp: 7.02.2016]; <http://www.fronda.pl/a/prof-andrzej-nowak-dla-frondapl-lekcje-historii-powinny-wrocic-do-szkol-bez-znajomosci-historii-mozemy-byc> [dostęp: 7.02.2016].

i doskonalenia jakości pracy szkoły w zakresie edukacji historycznej i wychowania patriotycznego. Co więcej, uczniowie uzyskają rzetelną pomoc w odkrywaniu kodu kulturowego oraz w prawidłowej formacji sfery intelektualnej, emocjonalnej, wolitywnej i duchowej, co wydaje się istotne także w procesie przygotowania do odpowiedzialnego podejmowania ról życiowych i ochrony przed manipulacją⁴³.

Nie ulega wątpliwości, iż wprowadzenie planowanych «dobrych zmian w edukacji» wymaga zaangażowania wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za nauczanie i wychowanie uczniów, a zwłaszcza władz oświatowych i samorządowych, dyrekcji szkół, nauczycieli, rodziców oraz współdziałania w realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych. Potrzebna jest przy tym zmiana mentalności i nowe podejście do kreowania szkoły jako środowiska, w którym dzieci i młodzież są wspomagani w rozwoju wszystkich sfer osobowości oraz zdobywają wiedzę i umiejętności niezbędne do mądrego, roztropnego i wrażliwego na potrzeby innych życia⁴⁴. Stąd też w przygotowywanej nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego i w programach nauczania szczególną uwagę należałoby zwrócić na kształtowanie poczucia odpowiedzialności za siebie, innych i ojczyznę. Kwestia ta wiąże się wprost z wychowaniem do życia w rodzinie, którego cele, treści i metody odwołują się do integralnej wizji człowieka, rozwoju moralnego, uniwersalnych wartości oraz znaczenia odpowiedzialności w przeżywaniu własnej płciowości i seksualności.

3. WYZWANIA EDUKACYJNE W ZAKRESIE WYCHOWANIA DO ODPOWIEDZIALNEGO RODZICIELSTWA

Działalność szkoły w zakresie wychowania młodzieży do odpowiedzialnego rodzicielstwa ma istotne znaczenie społeczne. Zadanie to dotyczy nie tylko przekazywania wiedzy i rozwijania umiejętności, ale także obejmuje kształtowanie sprawności i postaw moralnych. Zobowiązani są je wypełniać przede wszystkim nauczyciele, którzy w gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych realizują zajęcia z wychowania do życia w rodzinie⁴⁵. Również wychowawcy klas, pedagodzy szkolni i nauczyciele przedmiotów humanistycznych (np. języka polskiego, historii, wiedzy o społeczeństwie) w ramach prowadzonych lekcji mają wielorakie możliwości

⁴³ *Tamże*.

⁴⁴ Zob. więcej o tym np. w obszernym fragmencie wystąpienia minister edukacji narodowej Anny Zalewskiej podczas Społecznego Kongresu Oświaty Polskiej 15.02.2016 r. Dostępny w internecie: <https://www.youtube.com/watch?v=Yn8QDTN0UAc> [dostęp: 17.02.2016].

⁴⁵ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego. Dz.U. z 2012 r. poz. 977.*

odwołania się do tej tematyki i uwrażliwiania uczniów na wartość życia ludzkiego, znaczenie odpowiedzialnego rodzicielstwa w życiu małżonków i społeczeństwa⁴⁶. Punktem wyjścia mogą tu być zachowania bohaterów literackich, postaci historycznych oraz postawy polityków i zmiany demograficzne w społeczeństwie polskim. Analizując wyżej wymienione kwestie, nie można pomijać problemów związanych z planowaniem rodziny i ochroną życia poczętego. To zadanie wymaga odwołania do integralnej wizji ludzkiej miłości. Można je wzbogacić o zaprojektowanie, przygotowanie i zaprezentowanie inscenizacji dramatów Karola Wojtyły *Przed sklepem jubilera*⁴⁷ i *Promieniowanie ojcostwa*⁴⁸ oraz poematu *Matka*⁴⁹. Takie ubogacenie tematyki związanej z odpowiedzialnym rodzicielstwem może wspierać proces wspomagania uczniów w zrozumieniu, na czym polega dar oraz zadanie ojcostwa i macierzyństwa. Angażuje też emocjonalnie, a przez to spełnia ważną rolę w interioryzacji wartości i kształtowaniu postaw.

Wychowanie uczniów do odpowiedzialnego rodzicielstwa wymaga również promowania wartości prorodzinnych nie tylko w czasie zajęć lekcyjnych, ale także podczas imprez szkolnych (np. festynów, dni otwartych, projektów edukacyjnych). Realizacja tego zadania znajduje ukonkretnienie w ukazywaniu różnych aspektów związanych z etyką małżeńską i przekazywaniem życia. Wymaga rzetelnego rozpoznania aktualnego stanu zajęć w zakresie wychowania do życia w rodzinie. Diagnoza sytuacji i potrzeb edukacyjnych w gimnazjum i szkołach ponadgimnazjalnych stanowi punkt wyjścia do nakreślania kierunku zmian programowych wychowania do życia w rodzinie. Na jej podstawie można rzetelnie określić w podstawie programowej i programach nauczania wychowania do życia w rodzinie takie zagadnienia, które wpisują się w dobro wspólnoty rodzinnej, dobro dzieci narodzonych i oczekiwanych, dobro społeczeństwa, a zarazem wyrażają troskę o przygotowanie młodego pokolenia do odpowiedzialnego podjęcia ról i zadań związanych z macierzyństwem i ojcostwem oraz wychowaniem potomstwa. Wśród różnych propozycji programowych nie może zabraknąć treści dotyczących postawy wielkoduszności, wartości życia i rodziny, obowiązków małżeńskich i rodzicielskich. W tym kontekście aspekty biologiczne i medyczne należy traktować jako jedno z wielu zagadnień podejmowanych podczas zajęć z wychowania do życia w rodzinie⁵⁰. Co więcej, takie rozplanowanie tematyki wymaga również ukazywania młodzieży ludzkiej godności i sposobów jej poszanowania oraz zwracania uwagi na potrzebę rozumnego i wolnego kierowania popędami.

⁴⁶ Tamże.

⁴⁷ K. WOJTYŁA. *Przed sklepem jubilera: medytacja o sakramencie małżeństwa przechodząca chwilami w dramat*. Kraków 1988.

⁴⁸ TENŻE. *Promieniowanie ojcostwa: misterium*. Lublin 1984.

⁴⁹ TENŻE. *Poezje i dramaty*. Kraków 1986².

⁵⁰ *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej poz. 977.*

Stąd też wychowanie uczniów do odpowiedzialnego rodzicielstwa stoi w sprzeczności z propagowaniem w edukacji szkolnej permissywizmu wobec zachowań seksualnych.

Chcąc wzmocnić skuteczność wyżej wymienionych działań wychowawczych szkoły, warto problematykę odpowiedzialnego rodzicielstwa uwzględnić w projektach edukacyjnych, które uczniowie realizują w gimnazjum i w szkołach ponadgimnazjalnych⁵¹. Nie oznacza to jednak rezygnacji z innych, często tradycyjnych, form i metod oddziaływania wychowawczego. Do nich zalicza się m.in. odwołanie do przykładu, perswazję, dialog edukacyjny, modelowanie zachowań, spotkania z ekspertami, socjodramę i psychodramę⁵².

W działaniach szkoły w zakresie wychowania do odpowiedzialnego rodzicielstwa ważne miejsce zajmuje również aktywność nauczycieli religii. Udział uczniów w lekcjach religii sprzyja uzupełnianiu i integrowaniu wiedzy dotyczącej tej problematyki⁵³. Stąd też na uwagę twórców i ekspertów «dobrej zmiany w edukacji» zasługuje określenie w podstawie programowej kształcenia ogólnego i w programach nauczania wychowania do życia w rodzinie obszarów merytorycznych korelacji z nauczaniem religii. Z perspektywy integralnego wychowania zadanie to wydaje się szczególnie istotne. Dotąd bowiem treści tej korelacji zostały jedynie doprecyzowane w dokumentach programowych nauczania religii⁵⁴. Wprowadzając zmiany w założeniach programowych kształcenia ogólnego, warto uwzględnić następujące zagadnienia: szacunek wobec każdego życia poczętego, etyczne normy odpowiedzialnego rodzicielstwa, wielkoduszność małżonków w przekazywaniu życia i wychowaniu dzieci, rozwój sprawności moralnych, opanowanie popędów i uczuć przez rozum i wolę, realizacja czystości przedmałżeńskiej i w małżeństwie. Niewątpliwie odwołanie do tej problematyki, uzupełnienie jej i zintegrowanie w nauczaniu religii wzmocni działania edukacyjne szkoły w zakresie wychowania do odpowiedzialnego rodzicielstwa.

ZAKOŃCZENIE

Zapowiadane «dobre zmiany w edukacji» są okazją do wypracowania nowych założeń merytorycznych i metodycznych, dotyczących roli szkoły w wychowaniu

⁵¹ O metodzie tej zob. np. w: W. GAPSKI. *Projekty edukacyjne. Praca z pojęciami kluczowymi*. Warszawa 2015; J. STRZEMIECZNY. *Jak organizować i prowadzić gimnazjalne projekty edukacyjne: poradnik dla dyrektorów, szkolnych organizatorów i opiekunów projektów*. Warszawa 2010.

⁵² Szerzej o wymienionych metodach wychowania pisze np. M. ŁOBOCKI. *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków 2010⁷; M. NOWAK. *Teorie i koncepcje wychowania*. Warszawa 2008.

⁵³ Zob. więcej o tym w: A. ZELLMMA. *Wychowanie młodzieży szkół ponadgimnazjalnych do życia w rodzinie: perspektywa katechetyczna*. „Studia Warmińskie” 50:2013 s. 155-167.

⁵⁴ Zob. np. KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI. *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce. Nowe wydanie*. Kraków 2010.

uczniów do odpowiedzialnego rodzicielstwa. Kwestia ta wymaga zaangażowania ekspertów reprezentujących różne środowiska, a więc nie tylko kuratorów oświaty, dyrektorów szkół, pedagogów, nauczycieli wychowania do życia w rodzinie, ale także bioetyków, teologów i nauczycieli religii. Praca w zespole interdyscyplinarnym nad poszukiwaniem skutecznych rozwiązań w zakresie wychowania uczniów do odpowiedzialnego rodzicielstwa służy realizacji nowych wyzwań edukacyjnych.

Konieczna wydaje się też zmiana postrzegania roli nauczycieli zaangażowanych w ten obszar działalności dydaktycznej i wychowawczej szkoły. Mówiąc bowiem o roli współczesnej szkoły w wychowaniu młodzieży do odpowiedzialnego rodzicielstwa, trzeba pamiętać, że zawsze wychowują konkretne osoby. Nie wszyscy nauczyciele, nawet jeśli posiadają określone kwalifikacje zawodowe oraz odpowiednie pakiety edukacyjne (np. podstawę programową, programy nauczania, podręczniki, prezentacje multimedialne, filmy) i sprzyjające środowisko, chcą wychowywać uczniów do odpowiedzialnego rodzicielstwa. Ich postawa i sposób realizowania zadań dydaktyczno-wychowawczych często znajduje odzwierciedlenie w wyznawanych przez młodzież wartościach, deklarowanych poglądach i przejawianych zachowaniach. Niewątpliwie wiele zależy od odpowiedniego przygotowania nauczycieli do wypełniania zadań wynikających z wychowania uczniów do odpowiedzialnego rodzicielstwa oraz od jakości doskonalenia zawodowego, sposobu wartościowania i rozwijania predyspozycji osobowych. Stąd też w ramach studiów pedagogicznych należy dowartościować etyczne aspekty wychowania do odpowiedzialnego rodzicielstwa. Tylko odpowiednio przygotowani i właściwie ukształtowani nauczyciele będą umieli, niezależnie od panującej mody i potrzeb hedonistycznych określonych grup społecznych, zachować należytą hierarchię wartości, wykazywać postawę szacunku wobec życia oraz wielkodusznie angażować się w promocję dobra wspólnoty małżeństwa i rodziny.

MODERN SCHOOL AS A PLACE OF EDUCATION OF YOUNG PEOPLE FOR RESPONSIBLE PARENTHOOD

S u m m a r y

Currently debates are taken up on the need of good changes in education. They relate to various aspects of work of school and teachers. In these debates simply we do not talk about education for responsible parenthood. This issue is nevertheless embedded in the founding program of education for family life. The article draws attention to the role of the contemporary Polish school in the education of youth for responsible parenthood. First – in short – there was reminded a proper understanding of responsible parenthood. Then there were described the main objectives and education tasks of the modern school in Poland. Attention was paid not only to the current status of teaching, education and care of

school, but also to the need for good changes. It was considered important among others to appreciate education aspects in school work, teacher collaboration, search for new solutions for parental involvement in educational activities as well as school teachers' respect life and commitment to promote the good of the community of marriage and the family. It was assumed that the introduction of good changes in education is conducive to develop new factual and methodological assumptions on the role of schools in educating students for responsible parenthood. Therefore, attention was drawn to the way of evaluation and appropriate preparation of teachers to fulfill the tasks arising from the education of youth for responsible parenthood.

Słowa kluczowe: szkoła, wychowanie, młodzież, rodzina, odpowiedzialne rodzicielstwo, pedagogika.

Key words: school, education, young people, family, responsible parenthood, pedagogy.